



MÖ 2. BİNLİ YILLARDA ANADOLU'DA MALİYET KAYITLARI*¹

Hakan ERKUŞ**

Arif GÜMÜŞ***

Öz

Anadolu üç tarafının denizlerle çevrili olması, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, ticaret yolları üzerinde bulunmasıyla asırlardır birçok uygarlığın çekim merkezi olmuştur. MÖ 1974-1719 yılları arasında Mezopotamya topraklarının kuzeyinde bulunan Asur Devleti Anadolu'da 255 yıl devam edecek Asur Ticaret Kolonilerini kurmuştur. Bu koloninin merkezi bugün Kayseri ilinin sınırları içinde kalan Kültepe/Kaniş Kārum'udur. Bu Kārum'da çıkartılan yaklaşık 23.500 adet tablette Anadolu'ya ticaret için gelen tüccarlara ait borç-alacak ilişkisine dair kayıtlar bulunmaktadır.

Tabletlerde yer alan kayıtların bir kısmı muhasebe uygulamalarına dair maliyet hesaplamaları ile ilgilidir. Bu çalışmada fiziki ve doküman inceleme yöntemi kullanılarak Kültepe / Kaniş Kārum'unda çıkartılan tabletlerdeki muhasebe kayıtları ortaya çıkartılmaktadır. Bu çalışma Anadolu'nun muhasebe kayıt tarihine önemli katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Asur Ticaret Kolonileri, Muhasebe Tarihi, Maliyet Muhasebesi*

JEL Kodları: B27, M21, M31

COST RECORDS IN ANATOLIA AROUND THE SECOND MILLENNIUM BC²

Abstract

Anatolia has been the center of attraction of many civilizations for centuries its land surrounded by sea on three sides, rich underground and surface resources, and being on trade routes. Between 1974-1719 BC, the Assyrian state in the north of the Mesopotamian lands established Assyrian trade colonies in Anatolia that would last for

* Bu makale 10-12 Ekim 2019 tarihlerinde Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin ev sahipliğinde, Diyarbakır'da düzenlenen III. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu'nda "M.Ö. İki Binli Yıllarda Anadolu'da Maliyet Kayıtları" isimliyle bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Bu çalışma, İnönü Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi SDK-2018-993 Proje Kodu ile desteklenmektedir.

** Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İİBF, İşletme, Malatya, hakan.erkus@inonu.edu.tr Orcid: 0000-0003-0925-9396
*** Öğr. Gör. Malatya Turgut Özal Üniversitesi DVKMYO, Malatya, arif.gumus@ozal.edu.tr Orcid: 0000-0002-4865-0892

² This study is supported with SDK-2018-993 Project Code by Inonu University Scientific Research Projects Coordination Unit

255 years. The center of this colony is Kültepe / Kaniş kārūm', near Kayseri province today. The 23,500 tablets issued in this district consist of records of the debt-credit relationship of merchants who come to Anatolia for trade. These records also include cost calculations for accounting applications.

In this study, tablets extracted in Kültepe / Kaniş kārūm are aimed to contribute to the accounting history by using physical and document analysis method.

Keywords: *Assyrian Trade Colonies, Accounting History, Cost Record*

JEL Codes: B27, M21, M31

Giriş

Asurlular ile Anadolu arasında sistemli ve organize bir şekilde MÖ 1974 ile MÖ 1719 yılları arasında 255 yıl boyunca ticaret yapılmıştır. Bu ticaret işlemlerinde genellikle gümüş değişim aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde yapılan ticari işlemlere baktığımızda birçok uygulamanın günümüz muhasebe ve finans işlemlerinde kullanıldığını görmekteyiz. Asurlu tüccarlar yapmış oldukları ticari işlemleri kil tabletlere kaydetmekteydiler. Tüccarlar bu kayıtlarla alacak verecek işlemlerini takip ediyorlardı. Asur Ticaret Kolonileri³ dönemine ait Kültepe'deki tabletler incelendiğinde günümüz maliyet hesaplamalarına benzer kayıtlar bulunmaktadır. Bir malın maliyetinin hesaplanmasında kullanılan indirim, iade, fire kavramlarını Asurlu tüccarların kullandıkları görülmüştür. Bunun yanında stok kartı ile malların hareketlerini takip ettiklerine dair tabletler bulunmaktadır. Asurlu tüccarlar yapmış oldukları ticari işlemlerde kullandıkları maliyet kayıtlarını kâra hesaplamak ve Asurda bulunan sermaye sahiplerine hesap verebilmek için kullanmışlardır.

Bu çalışmada ATK döneminde yapılan ticari işlemlerde kullanılan maliyet hesaplamaları incelenerek günümüzde kullanılan hesaplamalar ile benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da ki Yerel Krallıkların Durumu

Sami ve Asya ırklarının karışımı melez bir ırk olan Asurlular bugün Irak toprakları içerisinde yer alan Musul'da yaşamıştır (Narçın, 2016: 112). Önceleri Sumerlilere bağlı küçük bir krallık olan Asurluların tarihi üç döneme ayrılmaktadır. Bu dönemler; ATK'nında içinde bulunduğu Eski Asur Dönemi (MÖ 2200-1600), Orta Asur Dönemi (MÖ 1500-1000) ve son olarakta Yeni Asur Dönemini (MÖ 1000-612) yaşayan Asur devletine (Gökçek, 2015: 34-35) MÖ 612 yılında Medler son vermiştir (Aytaç, 2007: 25).

³ Bundan sonra ATK diye kısaltılacaktır.

Asurlularda yönetimin başında kral bulunmaktaydı. Kralın tanrı tarafından görevlendirildiğine inanıldığından Asur devletinin dini temelli bir devlet olduğu söylenebilir. Asur kralının; vergi oranlarını belirleme, yargı organının başı olma, savaş ve barışa karar verme gibi oldukça geniş yetkileri vardı. Yönetim babadan oğula geçmekle beraber bazen bunun dışında da el değiştirdiği olmuştur (Gökçek, 2015: 225-226). Asur'da bulunan şehir meclisleri ülke yönetiminde önemli görevler üstlenmiştir. Bu meclis Asur'u ilgilendiren önemli kararları alır aynı zamanda en yüksek yargı organı olarak görev yapardı. Asur şehir meclisi Anadolu'da tüccarlar arasında çıkan uyuşmazlıkların Kāniš Kārum'u tarafından çözüme kavuşturulmadığı durumlarda son inceleme mercii olarak görev yapardı (Hertel, 2010: 135).

Asurlular ülkenin bir düzen içinde yönetilmesi hususunda Sumerlilerin uygulamalarından yararlanarak yasal düzenlemeler yapmıştı (Çığ, 2016: 86). Asurlularda çok katı olmamakla birlikte tüccarlar, zanaatkârlar, rahipler, çiftçiler, köylüler ve kölelerin oluşturduğu (Şahin, 2004: 69-70) sınıf ayrımına dayanan bir toplumsal yapı vardı (Aktüre, 2004: 120). Ayrıca, ticareti ile öne çıkan Asurluların kullanmış oldukları savaş aletleri savaş kültürüne de önemli katkılar sağlamıştır (Gülmez, 2013: 27).

Mezopotamya bölgesinde bulunan Asurlular aynı bölgede yaşayan Sumerlilerden çivi yazısını almıştır. Asurlular bu yazıyı Anadolu'ya da götürmüş ve ticari yaşamda bu yazının daha etkin kullanımı için kelime sayısını artırmışlardır. (Gökçek, 2015: 288-192).

ATK döneminde Anadolu'daki yerel krallıklar hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Bu dönem hakkındaki siyasi ve sosyal hadiseler ancak, tüccarların ticari işlemler için tuttıkları kayıtların satır aralarından elde edilmektedir (Günbattı, 2012: 44). ATK döneminde Anadolu'da büyüklü küçüklü birçok yerel krallık bulunmaktaydı (Barjamoviç, 2010: 161). Bu yerel krallıkların bazıları bağımsız olarak hareket ederken bazılarıda içişlerinde bağımsız, dış işlerinde başka bir krallığa bağlı olarak hareket etmekteydi. Bu ikinci tür krallıklara vassal krallıklar denmektedir (Şahin, 2004: 63). Anadolu'da yerel krallıklar arasında barış ortamının hâkim olduğu güvenli ve istikrarlı bir ortamın bulunması, Asurlu tüccarların Anadolu'ya ticaret için gelmesinde etkili olmuştur (Bryce, 1985: 260).

Anadolu'da yerel halkın konuşma dili Hattiçeydi (Şahin, 2004: 17). Yazı dili ise, Asurlular tarafından Anadolu'ya getirilen çivi yazısıydı. Asurlular ile yerel halk arasında başlangıçta problem olan konuşma dili tüccarların yerel halkın dilini, yerel halkın da Asurluların dilini öğrenmesi ve yapılan evlilikler sayesinde aşılmıştır (Michel, 2010: 88).

Yerel krallıkların başında rubāum denilen kral, kralın yardımcısı da, rubātum yani kraliçe bulunmaktaydı (Bilgiç, 1990: 516; Barjamovic, 2008: 88). Kralın yetkileri arasında başrahiplik, başkomutan ve başyargıçlık bulunmaktaydı (Şahin, 2004: 63). Halkın geçim kaynakları arasında tarım ve hayvancılığın yanı sıra kumaş imalatı, altın, bakır, gümüş gibi değerli madenlerin çıkartılması ve işlenmesi de bulunmaktaydı (Sever, 1990: 254). Halk ticari faaliyetlere yeterli sermayesi olmadığı için katılmazdı (Bilgiç, 1947: 589). Yerel halk arasında çıkan savaşlarda tunçtan yapılma savaş aletleri kullanılırdı. Tunç madeni doğada saf halde bulunmaz elde edilmesi için bakır ile kalayın karıştırılması gerekmektedir. Anadolu'da bakır madeni bolca bulunmasına rağmen kalay bulunmazdı. Kalay madenine olan ihtiyaç Asurlu tüccarların Anadolu'ya girişine zemin hazırlamış (Günbattı, 2012: 62) ve Asurlu tüccarların Anadolu'daki varlığının sürdürülebilirliğini sağlamıştır.

Genelde istikrarlı bir yapıya sahip Anadolu'da zaman zaman yerel krallıklar arasında ortaya çıkan savaşların neden olduğu iç karışıklıklar Asurlu tüccarların ticari faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Ticaret yollarındaki güvenliğin kaybolması tüccarların ticaretlerine ara vermelerine, alternatif ticaret yolları aramalarına sebep olmuştur (Balkan, 1974: 29).

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi

Özel mülkiyet hakkının Asurlularda var olması halkın ticaret içerisinde aktif bir şekilde yer almasını sağlamıştır. Bu hakkın varlığı ticari hayatı canlandırmış ve ülke sınırları dışında ticaret yapmalarına kapı aralamıştır. Asurlu tüccarların ticareti sınır dışına çıkarmasında, yani yeni pazar arayışlarına Asur devleti de destek vermiştir. Bu doğrultuda Anadolu'nun kalay ihtiyacını karşılamak ve bu bölgenin madenlerini Asur'a taşımak için Asur devletinin desteği ile Asurlu tüccarlar Anadolu'da ticari bir koloni sistemi kurmuştur (Bilgiç, 1951: 334). Asurlular Anadolu'ya tekstil ve kalayın yanı sıra çivi, pım, kıymetli taşlar, yağlar, baharatlar ve tütsüler ihraç ederken (Barjamoviç, 2011: 13) yapılan ticaret neticesinde Anadolu'dan altın, gümüş gibi değerli madenleri ülkelerine getirmiştir (Gülmez, 2013: 27).

Anadolu ile yapılan ticarete Asurlulardaki birçok toplum kesimi aktif olarak katılmıştır. Asurlu kadınlar da bu ticarete yapmış oldukları tekstil ürünleri ile katkı sağlamıştır (Donbaz, 1996: 188). Asurlular Anadolu'da ticaret yapabilmek için merkezi Asur olan aile şirketleri kurmuştur. Bu şirketlere ailenin tüm bireyleri ortak olmuştur. Ailenin reisi olan baba veya en büyük erkek çocuk, şirketin başında Asur'da bulunur ve malların Anadolu'ya sevk edilmesini sağlardı. Diğer aile bireyleri Anadolu'da farklı şehirlerde ticari faaliyette bulunur ailenin en küçük erkek çocuğu da tüm aile bireyleri arasında irtibatı sağlardı (Michel, 2007: 77).

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asur ile Anadolu'da Yerel Krallıklar Arasındaki Ticari Hayat

ATK dönemi MÖ 1974-1719 tarihleri arasında 255 yıl sürmüştür (Kuzuoğlu, 2016: 317). Bu dönemde ki ticaret Mezopotamya topraklarında bulunan Asur devleti ile Anadolu'daki yerel krallıklar arasında yapılmıştır. Asurlular vatandaşlarını bilgileri ve istekleri dâhilinde Anadolu'ya göndermiş ve orada geçici veya daimi kalmalarını teşvik etmiştir. Asurlular yapmış oldukları ticaret ile Anadolu'nun zenginliklerini ülkelerine taşımıştır (Küçükbezci, 2011: 26). Asurluların Anadolu'da yerel halk ve krallıklar ile yaşadığı sorunların çözümünde önceden imzalanan sözleşmeler kullanılmaktaydı (Hertel, 2010: 135). Asurlular kendi aralarındaki problemlerin çözümünde kendi hukuk kurallarını uygularken, yerel halk ve saray ile olan uyuşmazlıklarda yerel krallıkların hukuk kuralları geçerli (Şahin, 2004: 12) olduğu çoklu hukuk sistemini kullanılmaktaydı. Asurlular ile yerel krallıklar arasında yürütülen ticaret önceden belirlenen anlaşmalar çerçevesinde yapılırdı. Bu anlaşmaları tüccarlar adına Kāniš Kārum'u veya Asur'dan gelen elçiler yapardı (Gökçek, 2015: 49). Anlaşmalar her iki tarafın da çıkarınıydı. Bu anlaşmalarla, Asurlu tüccarlar ülke sınırları dışında ticaret yapma imkânı bulmaktaydı. Ayrıca, ticaret yollarının güvenliğinin sağlanacağı garantisi ve malların depolarda muhafaza edilmesi (Küçükbezci, 2011: 28), Asurlu tüccarlar için önemli kazanımlardı. Bunun yanında yerel krallıkların kazancı ise, ülkeye giren kumaştan %5, kalaydan 2/65 oranında, her eşek yükünden ise 4 mina vergi almaktı. Ayrıca, yerel krallıklara gelen kumaşları ilk görme ve %10 oranında ilk satın alma hakkı da bulunuyordu (Bayram, 1993: 3). Asurlular değişim aracı olarak gümüşü kullanmışlardır. 8 gram ağırlığındaki bu gümüşe šeql denmektedir.

ATK döneminde kullanılan ağırlık birimleri aşağıdaki şekilde oluşmaktadır (Michel, 2010: 90).

1 GÚ, biltum = 60 MA.NA = 29 kg
1 MA.NA, manû (mina) = 60 GÍN = 480 gr
1 GÍN, šeql, šiqlum = 180 ŠE = 8 gr
1 ŠE= še'um = 1/180 GÍN

Kültepe / Kāniš Kārum'u

Asurlular Anadolu'daki ticaretin sorunsuz işleyebilmesi için 40'ın üzerinde Kārum isimli büyük ticaret merkezleri ve Wabartum isimli küçük ticaret merkezleri kurmuştur (Bilgiç ve

Bayram, 1995: 38-39). Bu Kārum ve Wabartum'ların bağlı olduğu Kültepe/Kaniş Kārum'unun bulunduğu höyük bugünkü Kayseri sınırları içerisinde şehir merkezine 20 km uzaklıkta bulunmaktadır. Höyüğün yüksekliği 20 metre çapı ise 550 metredir (Kulakoğlu, 2010: 40).

Kāniş Kārum'u Anadolu'da bulunan diğer Kārum ve Wabartum'lar arasında iletişimi sağlamanın yanında Asur devletinin Anadolu'daki merkezi konumundaydı. Asur devletinin bir temsilcisi Kültepe/Kaniş Kārum'unda bulunurdu. Kāniş Kārum'unun merkez seçilmesinin nedeni hem Anadolu'nun merkezinde yer alması hem de buradaki krallıkta barış ortamının hâkim olması kabul edilmektedir (Larsen, 2010: 68). Kültepe'de dönemine göre modern atölyeler vardı. Bu atölyelerde altın, gümüş ve bakır gibi değerli madenler işlenmesinin yanında savaş aletleri ve günlük eşyalar yapılırdı (Kulakoğlu, 2010: 46).

Asurlu tüccarlar burada yaptıkları ticari işlemleri kayıt altına alırlar ve kâr / zarar hesaplamalarını da kendileri yapardı (Michel, 2010: 82). Kültepe'de şu ana kadar yaklaşık 23,500 tablet çıkarılmış ve çok azı tercüme edilebilmiştir (Veenhof, 2010: 30). Burada çıkartılan tabletler tüccarların yapmış oldukları ticari işlemlere ait kayıtlardan oluşmaktadır. Bu ticari işlemler; borç-alacak ilişkisine dair kayıtlar, ticari mektuplar, kervan kayıtları, kira kayıtları, mahkeme kayıtları, sözleşmeler, ortaklıklar gibi kayıtlardan oluşmaktadır (Bilgiç, 1947: 574).

Asurlu tüccarlar yapmış oldukları ticari işlemleri kil tabletler üzerine çivi yazısı ile yazarak kaydetmekteydiler. Tabletlerin yazım işi bittikten sonra güneşte kurutularak dayanıklı hale getirilirlerdi. Tüccarlar kayıtlarını kendi evlerinin bir bölümünde tutmaktaydılar. Kültepe'de meydana gelen bir yangın bu tabletlerin fırınlanmış gibi bir işleme tabi tutarak günümüze kadar gelmesini sağlamıştır (Larsen, 2010: 80).

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Maliyet Kayıtları

Aşağıdaki maliyet hesaplamalarına ait örnekler Anadolu'da yazılı tarihin başlamasından sonra düzenlenmiş olan ilk yazılı maliyet kayıtlarıdır.

1.1.Maliyet Hesaplama

Maliyet bir ürün veya hizmetin üretilmesinde veya elde edilmesinde katlanılan giderlerden oluşmaktadır. Modern dönemdeki gibi, ATK döneminde de tüccarlar kârlarını hesaplarken malın maliyetini hesaplar üzerine kâr miktarını ekleyerek satış fiyatını bulurlardı. ATK dönemine ait aşağıdaki tablette Aşşur-imittî ve Enna-Bēlum, İmdî-ilum'a bir harcama cetveli çıkartarak buradaki harcamaların bazılarının ne kadara mal olduğundan bahsetmektedir.

KT 1, No. 23

Tabletin transkripsiyonu

um-ma A-šùr-i-mì-tí-ma

ù E-na-Be-lím-ma a-na

Im-dí-lim qí-bi-ma

15 ma-na KÙ.BABBAR Ku-ra-ra

5. *ub-lam 2 GÚ AN.NA*

14 GÍN.TA 8 1/2 ma-na 4 GÍN

KÙ.BABBAR it-ba-al

26 ma-na AN.NA^{ak}

qá-tim 13 GÍN.TA

10. *2 ma-na KÙ.BABBAR it-ba- al*

ŠÀ.BA 16 ma-na AN.NA

a-na qá-tí Ú-sá-nim

K. *ni-dí-in 10 ma-na*

AN.NA a-na li-bi

15. *šu-uq-lá-tim*

A.y. *nu-ra-dí-ma 2 GÚ 10 ma-na*

AN.NA ku-nu-ku-ni

32 ku-ta-nu qá-dum

ša li-wi-tim

20. *3 ma-na KÙ.BABBAR it-bu-lu*

2 ANŠE ša-la-ma-an

2/3 ma-na KÙ.BABBAR it-bu-lu

15 1/2 GÍN te₉-şù-bu

17 GÍN ig-ri sà-ra-dim

25. a-na ta-ba-li-im

7 1/2 GÍN wa-şì-tum

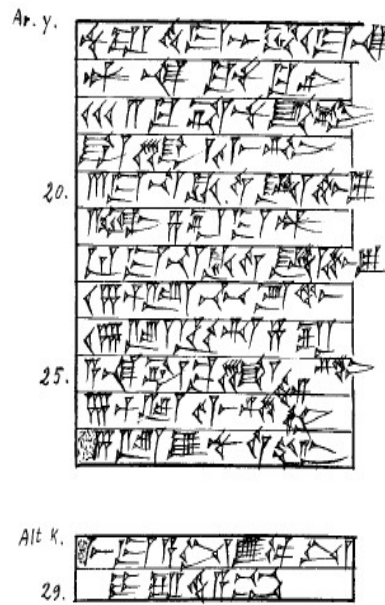
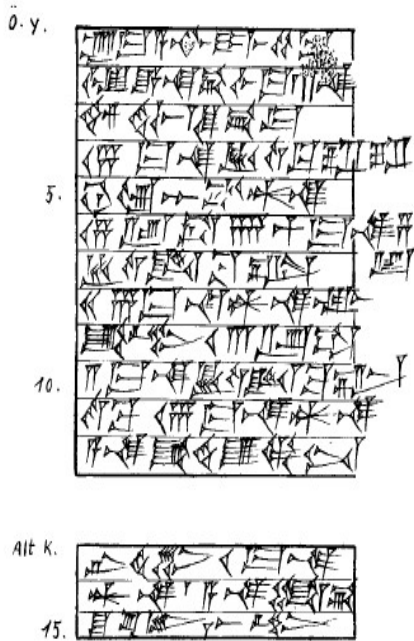
[1]6 GÍN ù-nu-ut ANŞE

K. mî-ma a-nim Ú-sá-num

i-ra-dí-a-kum

Tabletin tercümesi

“(1-3) Aşşur-imittî ve Enna-Bêlum, İmdî-ilum'a şöyle söyle derler: (4-5) 15 mina gümüşü Kurara bana getirdi. (5-7) 2 bilat kalay 14'er şeqel'lik (miktarı 1 şeqel gümüşten) 8 1/2 mina 4 şeqel gümüşe mal oldu. (8-10) 26 mina serbest kalay 13'er şeqel'lik (miktarı 1 şeqel gümüşten) 2 mina gümüşe mal oldu. (11-13) İçinden 16 mina kalayı Usānum'un hissesi için verdik. (13-16) 10 mina kalayı büyük paketin içine ilâve ettik ve 2 bilat 10 mina kalay bizim mührümüz (altındadır). (18-20) 32 kutānum-kumaşı sargı bezi ile berâber 3 mina gümüşe mal oldu. (21-22) 2 kara eşek 2/3 mina gümüşe mal oldu. (23-27) Maliyet hesabı için 15 1/2 şeqel ek harcamalar, 17 şeqel sürücü ücreti (yanında), 7 1/2 şeqel ihraç vergisi, [1]6 şeqel eşeğe âit eşyâyı, (28-29) bütün bunları sana Usānum getiriyor.”



Resim 1 (Bilgiç vd., 1990: 141).

İndirim

İndirim satılan bir malın veya hizmetin fiyatında yapılan iskonto, tenzilat, değer düşümedür. ATK dönemine ait aşağıdaki tablette Aššur-bāni, Šu-Hubur ve Dādiya bir tür kumaşta yapacakları indirimden bahsetmektedir.

KT 7-a, No. 243

Tabletin transkripsiyonu

- um-ma um-me-a-nu-ma*
A-šur-ba-ni Šu-Hu-bur
ú Da-dí-a-ma a-na
A-šur-SIPA qí-bi-ma
5. *4 GÚ 20 ma-na AN.NA*
ku-nu-ku 20 ma-na a-qá-tim
ni-dí-in 17 1/3 GÍN.TA
KÙ-pì 16 ma-na 9 1/4 GÍN
10 TÚG ku-ta-nu 1 1/3 ma-na lá 1 1/2 [GÍN]
10. *it-bu-lu 8 TÚG šu-ru-tum 1/2 ma-na 5 GÍN it-bu-lu*
1/2 ma-na 1 GÍN be-ú-lá-at
- K *kà-ša-[ri]-im*
- A.y. *a x [x xx]-DINGIR*
- 15 *[x x x x] a*
x[x x x x]šu-nu
2/3 GÍN [x x x] ku
9 1/3 GÍN [x x] x
ŠUNIGIN lu-qú-ut 19 1/2 ma-na 5 lá 1/4 GÍN
20. *^dEn-líl-ba-ni i-ra-[dí]-a-kum*
x TÚG ba-tí-qú
i-ba-tù-qú-ni
- K. *um-ma ni-nu-ma*
li-bu-šu lá i-la-mì-in?
- S.K. 25. *TÚG? nu-šé-bi₄-il₅-ma i-šé-ep-kà*
A-šur-SIPA. me tù a wa
nu-za-kà-kum

Tabletin tercümesi

“(1-4) Sermayedar, Aššur-bāni, Šū-Hubur ve Dādiya şöyle söylüyor, Aššur-rē'ī'ye söyle: (5-7) 4 talent 20 mina mühürlü kalayı, 20 mina serbest kalayı verdik. (7-10) 17 1/3'er šeqel üzerinden gümüş olarak değeri 16 mina 9 šeqel'dir. 10 kutānu-kumaşı 1 1/3 mina'dan 1 1/2 šeqel eksik (gümüş) tuttu. (10-11) 8 šuruttu-kumaşı 1/2 mina 5 šeqel tuttu. (12-18) 1/2 mina 1 šeqel kervan refakatçisinin kullanımı (için) ... 2/3 šeqel ... 9 1/3 šeqel... (19-20) Toplam ticari mal 19 1/2 mina 5'ten 1/4 eksik šeqel'dir. Enlil-bāni sana getiriyor. (21-22) x kumaşın (fiyatını) azaltacakları (hususunda) (23-27) biz şöyle söyledik: Onun kalbi rahatsız olmasın, kumaşları biz gönderdik ve senin vasıtanla Aššur-rē'ī ... serbest bırakacağız.”

İade

İade satılan ya da alınan bir malın geri alınması yada geri verilmesi işlemine denmektedir. Alıcı maldaki herhangi bir kusurdan dolayı malı iade edebilir. Bazen iade etmek için herhangi bir sebep belirtmek gerekmemektedir. ATK dönemine ait aşağıdaki mektupta, İkkuppā Agia'nın borcunu Gallābum'a vermesini istemekte ödemeyi yapmayacaksa verdiği malın iadesini istemektedir.

KT 2, No. 48

Tabletin transkripsiyonu

Ö. y. a-na Ĥu-ni-a ù A-gi₅-a
 qí-bi₄-ma um-ma Í-ku-pì-a-ma
 a-na A-gi₅-a qí-bi₄-ma
 7 1/2 ma-na AN.NA
 5. i-na li-bi₄-kà
 a-ĥi a-ta a-ma-kam KÚ.BABBAR
 ší-im-šu ku-un-kà-ma
 a-na qá-tí Ga-lá-bi₄-ÍM
 K. dí-na šu-ma KÚ.BABBAR
 10. lá-šu AN.NA
 A. y. a-na Ga-lá-bi₄-im
 dí-na

Tabletin tercümesi

“(1-3) Ĥunnia ve Agia'ya İkkuppā şöyle söylüyor; Agia'ya söyle: (4-5) 7 1/2 mina kalay sende(dir). (6-7) Lütfen, orada onun bedeli (olan) gümüşü mühürleyiniz ve (8-9) Gallābum'un hissesi olarak veriniz. (9-12) Eğer gümüş yoksa kalayı Gallābum'a veriniz.”

Fire

Fire değişik sebeplere bağlı olarak kırılma veya ufalanma, çekme yada kısılma, nem kaybetme, buharlaşma yada kuruma, kesilme yada çatlama gibi nedenlerle üründe meydana gelen azalmadır. Bu azalma normal şartlarda aşınma, kuruma ve yıkanmaya bağlı olabileceği gibi bozulma gibi anormal şartlara bağlı olarak da gerçekleşebilir. Maliyet hesaplamalarında fire kavramı ürünün gerçek ağırlığının belirlenmesinde kullanılmaktadır. ATK dönemine ait aşağıdaki tablette gümüşteki azalmanın normal şartlarda meydana geldiği belirtilmektedir. Bu tablette kullanılan fire kavramı günümüz kullanımıyla aynı manaya geldiği anlaşılmaktadır.

KT 7-a, No. 175

Tabletin transkripsiyonu

10 ma-na KÙ.BABBAR

ku-nu-ki ša A-šur-SIPA

iš-tù Tur₄-hu-mi-it

A-mur-Ištar ù-še-bi₄-lam

5. *2 GÍN im-tí 5 ma-na KÙ.BABBAR*

ša En-nam-A-šur

[ù] Sú-en-na-da

DUMU Šu-Ištar úb-lam

lu i-na i-še-ra-tim

10. *1/3 ma-na 1 GÍN*

K. im-tí ša a-r [a² -x]

A.y. lu-i-na i-še-r[a-tim]

lu i-na ma-sá-i[m]

1/3 ma-na im-tí

Tabletin tercümesi

“(1-5) Aššur-rē’i’nin mührü (ile mühürlü) 10 mina gümüşü Turhumit’ten Amur-Ištar bana gönderdi, 2 sheqel eksik idi. (5-8) Ennum-Aššur ve Šū-Ištar’ın oğlu Suen-nādā’nın 5 mina

gümüşünü bana getirdi. (9-11) Hem normal (şartlar)dan 1/3 mina 1 şeqel eksildi. (12-15) ... hem normal (şartlar)dan, hem yıkamadan 1/3 eksildi.”

ATK dönemine ait bir başka tablette de gümüşün eritilme veya normal şartlardan eksildiğine dair ifade geçmektedir.

KT 2, No. 12

- Ö.y. *i-na 12 ma-na KÙ.BABBAR*
ku-nu-ki-kà ša tù-šé-bi₄-lá-ni
7 1/2 ma-na 2 1/2 GÍN KÙ.BABBAR
a-na DUMU I-ku-a ni-dí-in
5. *2 ma-na 7 lá 1/4 GÍN KÙ.BABBAR*
is-tí Zu-ba a-ha-ma
15 GÍN KÙ.BABBAR Zu-ba-ma il₅-qí
um-ma šu-ut-ma Í-ku-num
ha-bu-lam 1 ma-na 1 GÍN
- K. 10. *KÙ.BABBAR iš-tí*
- A. y. *MAR.TU-ba-ni*
2 GÍN KÙ.BABBAR a-na
E-me-me ni-dí in
1/2 ma-na lá 1 GÍN KÙ.BABBAR
15. *a- šu-mí GEMÉ ni-dí-in*
1/2 ma-na 4 lá 1/4 GÍN KÙ.BABBAR
lu i-ša-ú-dí-im
lu i-na i-šé-ra-tim
im-tí

Tabletin tercümesi

“(2) Bize gönderdiğin, senin mührünle mühürlü ¹12 mina gümüşten (3) 7 1/2 mina 2 1/2 sheqel gümüşü (4) İkuva'nın oğluna verdik. (5) 2 mina 6 3/4 sheqel gümüş (6) Zuba ile(dir). Ayrıca (7) 15 sheqel gümüşü de Zuba aldı. (8) 0 şöyle dedi; İkünüm (9) bana borçludur. 1 mina 1 sheqel (10-11) gümüş Amurrum-bāni ile(dir). (12) 2 sheqel gümüşü (de) Ememe'ye verdik. (14-15) 1/2 mina'dan 1 sheqel eksik gümüşü kadın kölenin adına verdik. (16-19) 1/2 mina 3 3/4 sheqel gümüş ya eritilme esnasında ya da normâl/tabîî şartlardan dolayı azaldı.”

Stok kartı

Stok kartı, bir işletmeye ait depolarda ürüne ait bilgilerin bulunduğu kart olarak tanımlanabilir. Stok kartında işletmeye gelen mallar ayrı ayrı stok kartlarında takip edilir. Böylelikle hangi maldan ne kadar işletmeye gelmiş ne kadarı çıkmış ve geriye ne kadarlık malın kaldığı kolaylıkla tespit edilebilmektedir. ATK dönemine ait aşağıdaki tablet stok kartı olarak kabul edilebilir. Bu tablette 6 adet siyah kumaşın kimlere verildiği yazmaktadır. Her ne kadar günümüz stok kartlarında malın kime verildiği yazmasa da o dönemdeki stok takibinin yapılmasında malın kimlere verildiği yazılmıştır.

KT 4, No. 22

Tabletin transkripsiyonu

6 TÚG šu-ru-tum ša a-bi₄-ni

ŠÀ.BA 3 TÚG i-na É.GAL^{im}

a-na ší-mì-im i-nu-mì šu-ma

il₅-qé-ú 1 TÚG a-na

5 8 GÍN a-na DUMU A-mu-a

ša 2 TÚG 16 GÍN KÙ.BABBAR

iš-tí A-šur-ba-ni ša li-wi-tim

i-ba-ší-ú

A.k. 10 1/2 ma-na 5 GÍN KÙ.BABBAR

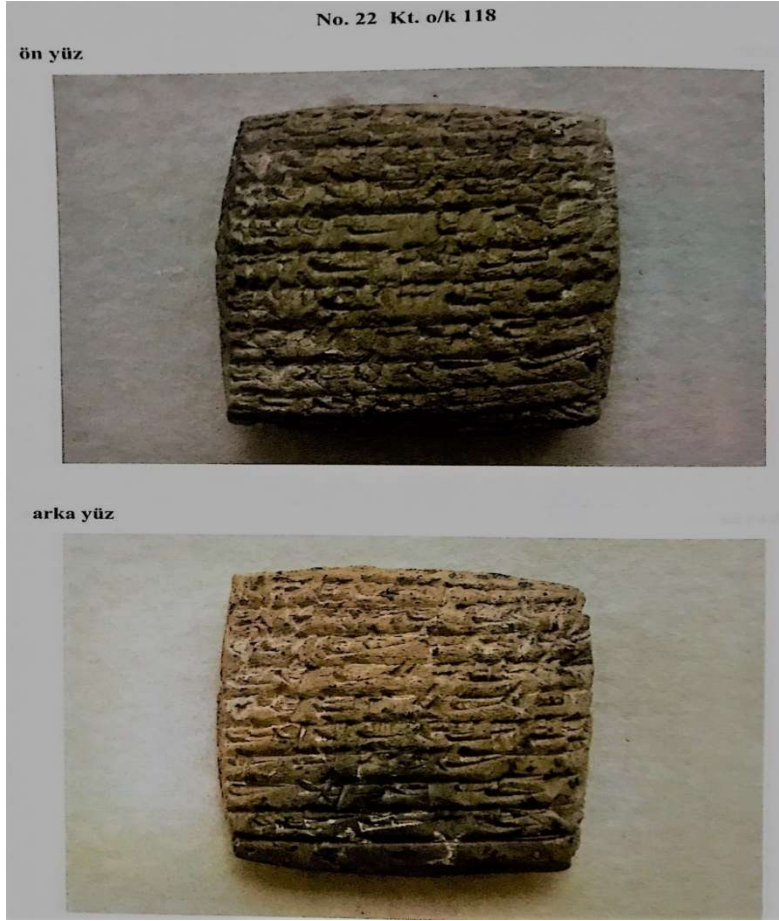
ša-ru-pu-um i-li-bi

I-dí-Sú-en₆

- A.y. 25 TÚG ku-ta-nu
 ša a-bi-ni ša qá-tim
- 15 ŠÀ.BA 1 TÚG ni-is-ha-tim
 il₅-qé-ú ku-ta-nu
 a-na ma-lá té-er-tí-šu
 i-ba-ší-ú ù 5 ku-ta-ni
 ni-is-ha-tim
- 20 ni-na-pá-al
 1 ANSE i-za-az

Tabletin tercümesi

“(1-4)Babamızın 6 siyah kumaşı (ile ilgili olarak); içinden 3 kumaşı sarayda aynı gün satın aldılar. 4-9)1 kumaş 8 sheqel Amua'nun oğlu için, 2 kumaş 16 sheqel gümüş (karşılığında) Aššur-bāni ile dir. Paketleme için (bu kumaşlar) mevcuttur. (10-12)1/2 mina 5 sheqel saflaştırılmış gümüş İddi(n)-Su'en'in üzerindedir. (15-18)Babamıza âit kullanıma hazır 25 kumaşı (ile ilgili olarak); içinden 1 kumaşı nishatum-vergisi olarak aldılar. Kutānum-(kumaşları) onun haberine göre mevcuttur. (18-20) Nishatum-vergisi için gereken) 5 kutānum-(kumaşını) biz denkleştireceğiz. (21)1 eşek hazırdır.”



Resim 2 stok kartı (Albayrak, 2006: 192).

Kâr Paylaşımı

Kâr, yapılan ticari bir girişim sonucunda elde edilen gelir ile yapılan giderler arasındaki olumlu fark olarak tanımlanabilir. ATK döneminde kâr bir kez yapılan ticari faaliyetlerde iş bitiminde, bir şirket altında yapılmışsa belirli dönemlerde hesaplanırdı. ATK döneminde kâr paylaşımı Asur ile Anadolu arasında yapılan her sefer sonrasında, yapılan ortak bir işin bitiminde veya dönem sonlarında yapılmaktaydı. Asurlu tüccarlar Anadolu'da yaptıkları ticari işlemlerde kârlarını arttırmak için değişik isimler altında ortaklıklar kurmuştur. Bu ortaklıklar ile yapmış oldukları ticari işler neticesinde ortaya çıkan kâr ve zarar ortaklar arasında paylaştırılmıştır.

ATK dönemine ait aşağıdaki tablette Aşşur-muttappil, Saharli ve İddi(n)-Kübum isimli üç tüccar Aşşur-muttappil vermiş olduğu sermaye ile ortak olmuşlardır. Yapılan ticaretin ardından Aşşur-muttappil'in vermiş olduğu $3 \frac{2}{3}$ mina 8 şeşel gümüş kendisine geri iade edilmiş geriye kalan kâr ise üç ortak arasında paylaştırılmıştır.

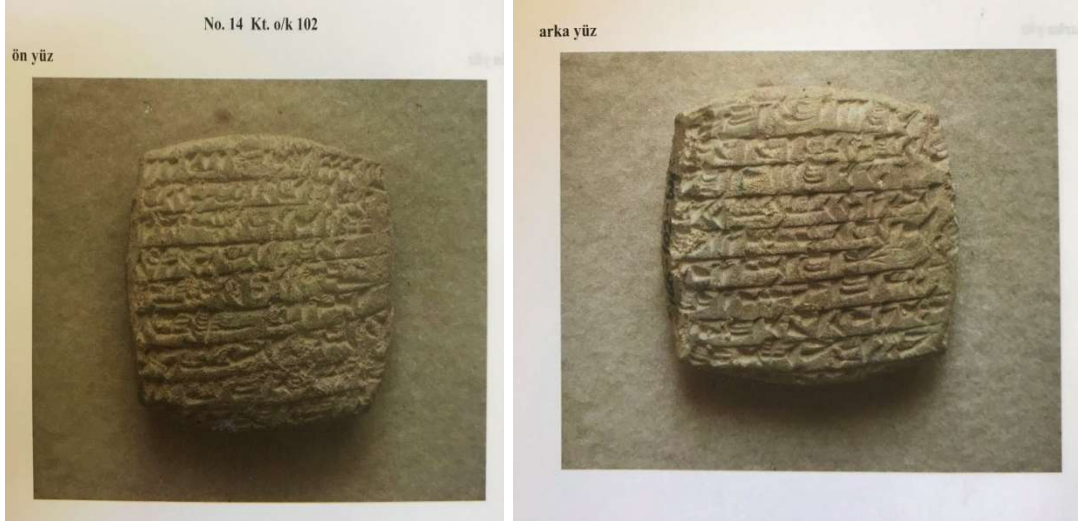
KT 4, No. 14

Tabletin transkripsiyonu

Ö.y.	3 2/3 ma-na 8 GÍN
	KÙ.BABBAR / ša tám-kà-ri-im
	A-šùr-mu-ta-pì-il ₅
	Sà-ha-ar-li
5	ù I-dí-Ku-bu-um
	il ₅ -qé-ú iš-tù
	ha-ra-nim i-tù-ru-ni-ma
	3 2/3 ma-na 8 GÍ[N]
	KÙ.BABBAR ^{áp} -šu tám-kà-ru-um
A.k. 10	i-lá-qé-ma
A.y.	né-ma-lam 3 šu-nu
	i-zu-zu KÙ.BABBAR eq-lam
	a-šú-mì 3 šu-nu-tí
	e-tí-iq KÙ.BABBAR a-num
15	ša A-šùr- mu-ta-pì-il ₅
	IGI A-du-ma-an
	DUMU A-šùr-lá-ma-sí
	IGI Ma-nu-ba-lúm-A-sùr
	DUMU Na-áb-Sú-en ₆
20	IGI A-šùr-ma-lik
	DUMU Sú-en ₆ .na-da

Tabletin tercümesi

“(1-6) Tüccarın 3 2/3 mina 8 šeqel gümüşünü Aššur-muttappil, Saharli ve İddi(n)-Kūbum aldılar. (6-10) Onlar (ticarî) seyahatten döndükten sonra 3 2/3 mina 8 šeqel (olan) kendi gümüşünü tüccar alacak ve (11-13) kazancı onların 3'ü paylaşacaklar. (13-15) Gümüş (onların) 3'ünün adına ülke dışına geçti (çıktı). Bu gümüş Aššur-muttappil'indir. (16-21) Aššur-lamassî'nin oğlu Adduman'ın huzurunda, Nab-Su'en'in oğlu Mannum-balum-Aššur'un huzurunda, Su'en-nādā'nın oğlu Aššur-malik'in huzurunda.”



Resim 3 (Albayrak, 2006: 184).

Resim 4 (Albayrak, 2006: 184).

Sonuç

MÖ 1974-1719 yılları arasında Mezopotamya’da bulunan Asurlular ile Anadolu’daki yerel krallıklar arasında 255 yıl süren sistemli ve organize bir ticaret yaşanmıştır. Bu ticarete ilişkin kayıtlar bugün Kayseri sınırları içerisinde kalan Kültepe /Kaniş höyüğünde bulunmuştur. Bugüne kadar yapılan kazılarda yaklaşık 23.500 adet tablet çıkartılmış ve bunların çok azı tercüme edilebilmiştir. Buradaki kayıtlarda elde edilen bilgiler ATK dönemine ait yapılan ticari işlemlere ışık tutmaktadır. Tabletlerde günümüz muhasebe ve finans uygulamalarına benzer uygulamaların var olduğu tespit edilmiştir.

ATK dönemine ait tabletlerde günümüz maliyet hesaplamalarına benzer hesaplamaların yer aldığı görülmüştür. Bundan yaklaşık 4000 yıl önce Anadolu’da insanların malların maliyetlerini hesapladıkları, indirim, iade, fire kavramlarını kullandıkları, malların takibini yapabilmek için günümüz stok kartlarına benzer kayıtları tuttukları ve kâr paylaşımı yaptıkları görülmektedir. Bu kayıtlar Anadolu’da yazılı tarihin başlamasından sonraki ilk maliyet kayıtlarıdır. Kültepe’de çıkartılan ve henüz tercümesi yapılmayan tabletlerin tercüme edilmesi ile beraber maliyet kayıtları hakkında daha fazla bilgiye sahip olunacaktır.

KAYNAKÇA

Aktüre S., (2004), Anadolu’da Bronz Çağı Devletleri, (3. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Albayrak İ., (2006), Kültepe Tabletleri IV, (1. Baskı), Ankara TTK Yayınları.

Aytaç İ. (Ed.), (2007). Uygarlık Tarihi, İstanbul, Lisans Yayıncılık.

- Balkan, K. (1974). Cancellation of debts in Cappadocian tablets from Kültepe. *Anatolian Studies presented to Hans C. Guterbock*, 29-36.
- Barjamovic, G. (2008). The Geography of Trade. Assyrian Colonies in Anatolia c. 1975-1725 BC and the Study of Early Interregional Networks of Exchange. *Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian period*, 87-100.
- Barjamoviç G. (2010). M.Ö. 1865'de Bir Anadolu Seyahati, *Anadolu'nun önsözü: Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*, (Ed. Kulakoğlu, F., & Kangal, S.) . Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 160-169.
- Barjamovic, G. (2011). *A historical geography of Anatolia in the Old Assyrian colony period* (Vol. 38). Museum Tusculanum Press.
- Bayram, S. (1993). Kültepe tabletlerinde geçen vergiler ve özellikleri. *DTCF Dergisi*, 36(1-2).
- Bayram, S., Kuzuoğlu, R. (2014). *Kültepe Tabletleri VII-a: Assur-re'i Ailesinin Arşivi I. Cilt: Assur-re'i'nin Kendi Metinleri*. Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Bilgiç, E. (1947). Çivi Yazılı Hukukî-İktisadî Kaynaklar, Mahiyet ve Muhtevaları. *Belleten*, 571-602.
- Bilgiç E., (1951). Faiz, *Belleten Dergisi*, XV (57-58-59-60), Ankara, TTK Basımevi.
- Bilgiç, E. Sever, H. vd. (1990). *Ankara Kültepe Tabletleri I*. Ankara, TTK Yayınları.
- Bilgiç E., Bayram S., (1995), *Ankara Kültepe Tabletleri II*, Ankara, TTK Yayınları.
- Bryce, T. R. (1985). A suggested sequence of historical developments in Anatolia during the Assyrian Colony period. *Altorientalische Forschungen*, 12, 259.
- Çığ M. İ., (2016), *Hititler ve Hattuşaş*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Donbaz, V. (1996). Kültepe Tabletleri Işığında İ.Ö 2000-1760 Yıllarında Anadolu'nun Sosyal Yapısı. *1995 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, 177-194.
- Gökçek G. (2015). *Asurlular*, Ankara, Bilgin Kültür Sanat yayınları.
- Gülmez, B. (Ed.), (2013). *Kültür Tarihi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Günbattı, C. (2012). *Kültepe-Kaniş. Anadolu'da ilk yazı, ilk belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.

Hertel T. (2010). Eski Asur'da Hukuk ve Adalet, *Anadolu'nun önsözü: Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*, (Ed. Kulakoğlu, F., & Kangal, S.) . Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 134-141.

Kulakoğlu, F., & Kangal, S. (Eds.). (2010). *Anadolu'nun önsözü: Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi.

Kuzuoğlu, R. (2016). Anadolu'nun En Eski Kaynaklarına Göre Faiz, *International Human and Nature Sciences Problems and Solution Seeking Congress October 7 – 9, Sarajevo*, 315-324.

Küçükbezci, H. (2011). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Halkı Arasında İlişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (26), 25-58.

Larsen M. T. (2010). Kültepe /Kaniş Arşivleri, *Anadolu'nun önsözü: Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*, (Ed. Kulakoğlu, F., & Kangal, S.), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 74-81.

Michel, C. (2007). The Old Assyrian trade in the light of recent Kültepe archives. *Journal of the Canadian Society for Mesopotamian Studies*, (3), 71-82.

Michel, C. (2008). The Old Assyrian Trade in the Light of Recent Kültepe Archives. *Journal of the Canadian Society for Mesopotamian Studies*, 71-82.

Michel C. (2010). Asur ve Kanişte Yazı Yazma, Hesap Yapma ve Katiplik Eğitimi, *Anadolu'nun önsözü: Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*, (Ed. Kulakoğlu, F., & Kangal, S.), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 82-93.

Narçın A., (2016), Sümer-Yazının Mucitleri, İstanbul, Siyah Beyaz Yayınları.

Sever, H. (1990). Yeni Kültepe Tabletlerinde Geçen. *Kima Avat Narua" im "Tabiri ve Değerlendirilmesi," AÜ DTCF Dergisi*, C, 34, 1-2.

Şahin, H. A. (2004). *Anadolu'da Asur ticaret kolonileri devri, MÖ 1975-1725*. Erciyes Üniversitesi.

Veenhof, K. R. (2010). Eski Asur Kronolojisi ve Kaniş, *Anadolu'nun önsözü: Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*, (Ed. Kulakoğlu, F., & Kangal, S.), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 30-39.